

Barns och ungas utemiljö - en europeisk utblick

Planering av förskole- och skolmiljöer i
Norden, England och Frankrike.

Titel: Barns och ungas utemiljö - en europeisk utblick. Planering av förskole- och skolmiljöer i Norden, England och Frankrike.

Rapportnummer: 2015:30

Utgivare: Boverket, september, 2015

Upplaga: 1

Tryck: 1

ISBN tryck: 978-91-7563-281-0

ISBN pdf: 978-91-7563-282-7

Sökord: Barn, unga, ungdomar, utemiljö, skolgårdar, förskolegårdar, Norden, Danmark, Norge, Finland, England, Frankrike, regler, riktlinjer

Dnr: 20121-147/2014

Process: 3.4.1

Rapporten kan beställas från Boverket.

Webbplats: www.boverket.se/publikationer

E-post: publikationsservice@boverket.se

Telefon: 0455-35 30 00

Postadress: Boverket, Box 534, 371 23 Karlskrona

Rapporten finns i pdf-format på Boverkets webbplats.
Den kan också tas fram i alternativt format på begäran.

Förord

Boverket hade under 2014 tillsammans med Movium regeringens uppdrag att ta fram en vägledning för barns och ungas utemiljö med särskilt fokus på skolgårdar och förskolegårdar. Vägledningen skulle behandla planering, utformning, förvaltning och skötsel. Inom ramen för uppdraget framkom behovet av tydligare nationella riktlinjer. Boverket beslöt därför att ta fram allmänna råd till plan- och bygglagens bestämmelser om tillräckligt stor fria lämplig för lek och utevistelse vid skola, förskola, fritidshem och liknande verksamhet (8 kap. 9 § andra stycket PBL). Uppdraget rapporterades till regeringen 27 februari 2015.

I arbetet med vägledning och allmänna råd framkom behovet av att jämföra Sverige med andra länder och utreda hur situationen och utvecklingen av barns och ungas utemiljö ser ut i vår omvärld. Vilka regelverk hanterar utemiljöer för barn och unga? Finns det nationella, regionala eller lokala riktlinjer för skolgård och förskolegård i andra länder?

Denna rapport utgör en fördjupningsstudie inom ramen för regeringsuppdraget och är en utblick över förhållandena gällande skolgårdar i de nordiska länderna samt i England och Frankrike. Syftet med rapporten är inte att vara heltäckande, utan att bidra med ett kunskaps- och diskussionsunderlag till det fortsatta arbetet med barns och ungas utemiljöer i Sverige.

Rapporten har tagits fram av Maria Nordström, docent och gästforskare vid Institutionen för Arbetsvetenskap, Ekonomi och Miljöpsykologi/AEM, SLU, Alnarp. Författaren står själv för innehållet.

Karlskrona september 2015

Sofie Adolfsson Jörby

enhetschef

Innehåll

Inledning	5
UNICEF och Barnvänliga städer	5
Lagstiftning och regelverk i fem länder	6
Metod	7
Danmark	9
Riktlinjer	9
Det nya skol- och förskolelivet	10
Stadsmiljösatsningar	11
Skolor och förskolor i modern tät stadsbebyggelse	11
Norge	14
Förskolans utemiljö	15
Delad utemiljö eller egen utemiljö på förskolan?	16
Hur hitta utrymme för barn i staden?	17
Exempel på kommunala riktlinjer för lekplatser	18
”Barnetråk”/barnspår – en möjlighet för barn till inflytande	19
Finland	20
Den nationella skolgårdstävlingen 2008	20
Barnvänlig stadsplanering	21
En barnvänlig planeringsstrategi i Lahtis	21
England	23
Utrymmesmått för skolgårdar i England	24
Hur hanterar man frågan om brist på mark för skolgårdsaktiviteter? ..	26
Frankrike	30
Skolgårdarnas storlek	31
Den franska skolans estetiska ambitioner	32
Skolgårdsprojekt	32
Barnvänliga städer/”villes amies des enfants”	33
Lekplatser i den offentliga miljön	34
Den nya skoldagen	35
Skolgårdarnas betydelse – forskares synpunkter	35
Säkerhet	36
Ny stadsplanering ger barn tillgång till platser i staden	36
Promenade de Paillon	37
Skolgårdsdebatten gör konflikten tydlig mellan begränsad plats i tät stadsmiljö och barns behov av egen plats utomhus	39
Debatten om skolgården	39
Barns lika behov och ojämlika skolgårdssituation	41
Fysisk avgränsning som skydd för barn	41
Referenser	42
Hemsidor	42
Bilaga - Skolsystem	49
Danmark	49
Norge	49
Finland	49
England	50
Frankrike	50

Inledning

Olika utvecklingsförhållanden har medfört en allt större uppmärksamhet på barns och ungas plats i staden. Flera av dessa är internationella till sin karaktär. Vad vi ser i Sverige är en stark inflyttning av barnfamiljer till våra städer. Detta sker över hela världen och man räknar med att de flesta barn i framtiden kommer att växa upp i storstadsmiljöer. I en stor del av världen har detta varit ett faktum sedan tämligen lång tid tillbaka men inte i vår del av världen och inte i de nordiska länderna. Barnfamiljer flyttar till storstäderna och barnfamiljer i storstäderna väljer att inte flytta ifrån innerstaden till bostadsområden med gott om plats och utrymme i städernas ytterområden eller i intilliggande mera glest befolkade kommuner, när barnen i familjen blir fler och äldre. Detta är ett nytt förhållande i Sverige som inte primärt har med barnen att göra utan till stor del handlar om föräldrarnas, särskilt mödrarnas, arbetssituation och lokaliseringen av deras arbetsplatser (Karsten 2003). Det tycks också vara fråga om en ny urban livsstil i Sverige (Nordström 2012).

UNICEF och Barnvänliga städer

Insikten om att barns uppväxtmiljö kommer att bli storstaden ledde till att UNICEF, FN:s barnrättsorganisation, 1996 tog initiativet till projektet Barnvänliga städer/Child-Friendly Cities. Barns välbefinnande, deklarerade man från UNICEF, är det bästa tecknet på att vi lever i en hälsosam omgivning och i demokratiska samhällen. År 2000 bildades ett center för Barnvänliga städer vid UNICEF:s forskningsorgan Innocenti i Florence, Italien. Centrets uppgift är att samla kunskap om satsningar på barnvänliga städer, ordna konferenser och sprida kunskap. Centret kom att kallas Child Friendly Cities Initiative/CFCI. Att sekretariatet fick sitt säte i ett europeiskt land kan ha haft betydelse för att flera länder i Europa som till exempel Italien på 1990-talet har drivit stora projekt om barnvänliga städer och tagit initiativ till att utveckla ett barnperspektiv inom stadsplaneringen. Inom CFCI framhåller man att det inte finns en definition för vad som utgör en ”barnvänlig stad” utan det finns flera olika sätt på vilka en stad kan betraktas som barnvänlig:

There is no single definition of what a child-friendly city is or ought to be. In some contexts, especially in the North, emphasis seems to be on environmental and physical issues such as improving recreational areas, developing parks and green spaces, controlling traffic in order to make streets safer for young citizens. In the South, the focus is more frequently on increasing access to basic services for the poor. In many cases, a conscious attempt has been made to adopt a child rights framework for identifying activities and for monitoring progress. (Riggio & Kibane 2000)

FN:s Barnkonvention har haft stor betydelse för framväxten av satsningar på barnvänliga städer. Barnkonventionen kom till stånd 1989 och har ratificerats av de flesta nationer i världen och alla i Europa. Barnkonventionen framhåller barns rätt och lika värde, att barns bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barn och att alla barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad liksom barns rätt till lek. I Sverige pågår en statlig utredning om att inkorporera barnkonventionen i svensk rätt, SOU 2013:35.

Barnkonventionens rekommendationer är inte tvingande regler för länderna att följa. Det betyder att frivilligorganisationer är betydelsefulla. Frivilligorganisationernas betydelse ligger också däri att frågan om barns plats i staden alltmer har blivit en förhandlingsfråga i och med att den nationella lagstiftning som har funnits exempelvis i de nordiska länderna om platser utomhus för barn som skolgårdar och lekplatser har upphört. Viktig lobbyverksamhet bedrivs av internationella och nationella nätverk. I Europa finns bland annat European Network for Child Friendly Cities/ENCFC liksom EU Alliance for Childhood/EUAfC. Det svenska nätverket Barn, unga och byggd miljö/BUB kan ses som en lokal motsvarighet till dessa europeiska nätverk.

Lagstiftning och regelverk i fem länder

I rapporten kommer lagstiftning och regelverk kring skolgårdar och förskolegårdar liksom lekplatser i stadsmiljön och barnvänlig stadsplanering beskrivas i Danmark, Norge och Finland liksom i England och Frankrike. Se bilagan för information om ländernas skolsystem. Länderna har olika geografiska lägen i Europa och olika kulturer. Frankrike ligger mitt i Europa och har en kultur som skiljer sig från de övriga länderna mera än dessa länder skiljer sig från varandra. Relationen barn och vuxna tycks olika. Hur ser de vuxna på barnen i sin kultur - ser de dem mera som självständiga individer eller mera som en del av sina familjer och det ”skyddsnet” som detta erbjuder barnen? Den engelske barnmiljöaktivisten Tim Gill nämner i en artikel i tidskriften ”Children in Europe” att det förefaller honom att

...in some countries, including the Netherlands, Germany and the Nordic states, the view that children are competent beings who learn a great deal through their own play and self-directed experience is more widespread and well understood than in others. (Gill 2010)

En annan olikhet mellan länderna är uppfattningen om vilket slags fysisk miljö som man anser vara bäst för barn. I England och de nordiska länderna betonar man barns behov av tillgång till natur och växtlighet. Natu-

ren erbjuder barn en särskild kontakt, vilket framhålls på ett intressant sätt i en rapport av personalen på Norges första förskolegård på tak.

Når det gjelder å tilfredstille barnas fantasi og utforskertrang, er det ganske utakknemlig forhold her på taket. *Hva vi enn gjør, greier vi ikke å erstatte naturen.* Vi vil alltid mangle noen av de elementene som finnes i naturen og som inspirer ungene til lek (Wilhelm, 2015, s 14, min kursivering)

I Frankrike betonar man barns behov av en socialt rik miljö med närhet till andra människor. Staden är en lika självklar fysisk miljö med mycket att upptäcka för barn i Frankrike som naturen är för barn i den norra delen av Europa. Länderna har också olika traditioner vad avser lagstiftning respektive fri marknad för att reglera samhällsförhållanden, vilket tydligt framgår i hur de hanterar frågan om lagstiftning eller ej när det gäller värnandet av barns platser utomhus. Man har i olika stor utsträckning aktiva frivilligorganisationer och lobbygrupper. Ländernas storlek och omfattningen av den nuvarande förtätningen av bebyggelsen i de större städerna liksom immigrationen skiljer sig också åt. Betydelsen av sådana här skillnader i de olika kulturerna i Europa anar man som en bakgrund till diskussionen om skolgårdar och lekplatser som ska beskrivas här. Man önskar olika saker för sina barn som Riggio och Kibane påpekar i citatet ovan om barnvänliga städer.

I rapportens sista avsnitt sammanfattas kort den genomgångna situationen för skolgårdar, förskolegårdar och stadsutveckling i de nordiska länderna, England och Frankrike.

Metod

År 2004 publicerades skriften ”Gode udemiljøer ved nordiske skoler. 16 eksempler fra Danmark, Finland, Norge og Sverige”(Atwell, 2004), som beskriver utemiljön vid fyra skolor i varje land med intressanta exempel. I varje land har sakkunniga inom området barns och ungas utemiljöer beskrivit situationen inom stadsplaneringen, när det gäller skolans utemiljö, och de har valt exempel som de har betraktat som viktiga att sprida kännedom om. Skriften från 2004 har varit en värdefull källa för den här rapporten om debatten i de nordiska länderna om skolgårdsmiljöer och om reglerna för och forskningen om deras utformning, kvalitet och användning. I många avseenden delar de nordiska länderna synen på skolbarns behov av en välplanerad utemiljö vid sina skolor. Det har skett och sker ett omfattande utbyte mellan de nordiska länderna, när det gäller forskning om barn och utemiljö liksom om myndigheters sätt att arbeta med planering och lagstiftning. Likväl skiljer sig debatten i de olika länderna något åt beroende främst på omfattningen av den nuvarande förtätningen

av stadsmiljön. Bristen på mark för att ge barn och unga en tillgänglig utemiljö är olika liksom hur man hanterar denna brist i stadsplaneringen.

I Europa är det i synnerhet i England som frågan om barns utemiljö debatteras intensivt och det har därför varit angeläget att försöka beskriva situationen där. Det har också varit intressant att beskriva en situation, där barns och ungas utemiljö inte debatteras särskilt mycket och inte heller är föremål för någon omfattande forskning men där barn och unga har stora fördelar av aktuell stadsplanering, vilket är situationen i Frankrike. Här är alltså perspektivet på barn och utemiljö annorlunda än i de nordiska länderna och i England.

Källor till det redovisade materialet i rapporten har varit skrifter, hemsidor, mailkontakter och telefonsamtal. Av stor betydelse har varit personliga kontakter via svenska, nordiska samt europeiska nätverk och från forskarsamarbete.

Danmark

Riktlinjer

Principerna och riktlinjerna för danska barns skolgång fastställs av Undervisningsministeriet utifrån lagen om grundskolan/folkeskolen. Ministeriet for Børn og Undervisning har tillsyn över kommunala skolor och ”frie grundskoler”. En ny folkeskolereform gäller från skolåret 2014. Att grundskolan är en kommunal uppgift betyder att kommunstyrelsen/kommunalbestyrelsen bestämmer de ekonomiska ramarna för skolans verksamhet och ansvarar för den dagliga driften av byggnader och utemiljö, vilket också omfattar skolgården. Undervisningsmiljøloven fastställer kraven på miljön vid skolorna

En vägledning är utgiven av Dansk Center for Undervisningsmiljø/DCUM, en statlig institution under Undervisningsministeriet. DCUM bedriver sin verksamhet oberoende av utbildningsministern men denna tillsätter styrelsen för DCUM och fastställer dess budget. DCUM beskrivs som ett kunskapscentrum med syfte att medverka till att skapa och upprätthålla säkra och goda undervisningsmiljöer. DCUM samarbetar med Statens Byggeforskningsinstitut/SBI.

I vägledningen framhålls att skolgårdar är offentliga platser. Under rubriken ”Konkrete krav til udendørs opholdsarealer” i skriften ”DCUM-vejledning U.7.1 Udendørs opholdsarealer” (2014) står följande:

Til en skole eller et uddannelsessted skal der udlægges opholdsarealer af en passende størrelse, og der ska sikres tilfredsstillende opholdsarealer for skolens brugere og beskæftige. Opholdsarealer skal vurderes under hensyn til ejendomens benyttelse, omfang og beliggenhed.

Udearealer i offentlige uddannelsessteder betegnes som offentligt tilgængelige, også selvom de er aflåste uden for uddannelsesstedets åbningstid. (”DCUM-vejledning U.7.1 Udendørs opholdsarealer” s.3)

Beskedet att utomhusarealer vid en skola ska anläggas av lämplig storlek/passande størrelse innebär att det är en bedömningsfråga. Den avgörs av kommunstyrelsen från fall till fall. Det gäller såväl utomhusarealer vid förskolor som vid grundskolor. Kommunstyrelsen fattar beslut efter förslag från skolförvaltningen eller från stadsbyggnadskontoret. Det är olika i olika kommuner. Staten skjuter till medel till kommunernas skolverksamheter i förhandlingar mellan Finansministeriet och Kommunernes Landsforening. Kommunerna kan anslå särskilda medel för skolgårds-satsningar och hos stora privata fonder kan skolor ansöka om pengar för skolgårdsförbättringar och idrottsanläggningar. Skolor som har önskat växter och grönska till sina skolgårdar har kunnat söka pengar från Fri-

luftsrådet. Från Lokale- og Anlægsfonden har skolor kunnat söka pengar för idrottsanläggningar och bollplaner.

Typiskt sett har det på stads- och landsbygdsskolor i Danmark funnits en skolgård. Skolgårdarna i stadsmiljö har ofta varit en asfalterad yta med lite utrustning, medan skolgårdar på landsbygden har haft planteringar, i regel anlagda i pedagogiskt syfte. År 1993 fick skolorna i uppdrag av staten att inkludera utemiljön i den allmänna undervisningen. Köpenhamns kommun avsatte år 2004 6-7 miljoner danska kronor till förnyelse av skolgårdar. Vid samma tid tog skolornas intresse för sina skolgårdar fart och 10 år senare skedde en stor satsning på utomhuspedagogik/udeskole, med ett tydligt fokus på skolornas utomhusmiljö. Projektet ”Udvikling av udeskole” ska pågå till slutet av 2016. Det genomförs med bidrag från bland annat Nordeafonden och den danska idrottsrörelsen (se vidare ”Gode udemiljøer ved nordiske skoler. 16 eksempler fra Danmark, Finland, Norge og Sverige”).

I Danmark förefaller det pedagogiska perspektivet på skolan alltid ha varit starkt uttalat och nu omfattar det också skolans fysiska miljö, dess utformning och placering i omgivningen. Man startar demonstrationsskolor med utomhuspedagogik över hela landet. Satsningen görs gemensamt av Undervisningsministeriet och Miljøministeriet.

Det nya skol- och förskolelivet

Boken ”Det ny skoleliv”, skriven av pedagogen Mogens Hansen och sociologen Sören Nagböl och utgiven 2008, ger en bakgrund till intresset för ”udeskole” och förtydligar den pedagogiska aspekten. Författarna till ”Det ny skoleliv” ser inte bara den intellektuella utan också den motoriska, estetiska och sociala utvecklingen hos eleven som viktig för lärandet och argumenterar för ett närmande av ”udearealernes aktivitetsmuligheder til klassevaerelsets pædagogik”.

År 2007 gav DCUM ut skriften ”Bevægelse i børnemiljøet – et inspirationsmateriale” (Sandberg Christensen, 2007) avsedd för förskolor. Bakgrunden till den skriften var tillkomsten av den nya Børnemiljøloven från 2007, som innehåller krav på utvärderingar av miljön på förskolor, vilka, framhöll man, omfattar:

...ikke kun det pædagogiske indhold har betydning for børnenes udvikling og læring – miljøet spiller også en væsentlig rolle. (Sandberg Christensen 2007 s. 8)

Några år senare ändrades bestämmelsen om utvärderingar samtidigt som DCUM publicerade skriften ”Arbejdet med boernemiljøet i dagtilbud – Om krav og muligheder” (DCUM 2010), där man starkt betonar försko-

lebarns behov av att kunna röra sig. På sin hemsida idag under rubriken ”Udemiljø” framhåller DCUM att i förskolor spelar utemiljön stor roll för barnens trivsel:

Et velfungerende udemiljø fungerer som et læringsrum, hvor børnenes udvikling stimuleres, og deres naturlige glæde ved at bruge kroppen understøttes gennem leg og bevægelse. (<http://dcum.dk/børnemiljø/leksikon-udemiljø>)

Stadsmiljösatsningar

Uppmärksamheten på barns och vuxnas fysiska rörelse i staden utmärker en aktuell princip för stadsmiljöplaneringen i Danmark liksom i många andra länder. Lekplatser och parker eller delar av parker placeras i vad man uppfattar som befolkningens rörelsemönster eller så skapar man ett pärlband av platser som man hoppas ska stimulera invånare och besökare till rörelse i staden. För ”det nya stadslivet” i Köpenhamn har flera olika strategier utvecklats, vilka beskrivs i dokumentet ”En storstad för människor – visioner och mål för stadslivet i Köpenhamn 2015. Köpenhamns stadsarkitekt Tina Saaby framhåller att man vill ”skapa sammanhängande områden/i staden/ för aktiviteter och nya möten”(Boverket 2013).

I staden Odense på Fyn har man en liknande ambition. Man vill binda ihop stadens olika delar och har anlagt ett mönster av verksamheter och aktivitetsmöjligheter över hela staden, bland annat ett stråk av lekplatser. Det danska lekplatsföretaget Kompan, med huvudkontor i Odense, samarbetar med kommunen i att utveckla lekplatser utifrån principen: ”Planning playgrounds where parents go”. Denna titel uppmärksammar det faktum att det är föräldrarna som väljer lekplats åt sina barn, särskilt små barn, när de är ute tillsammans.

Skolor och förskolor i modern tät stadsbebyggelse - brist på utemiljö i markplan

I Danmark liksom i Sverige bor nuförtiden alltfler barnfamiljer i de centrala delarna av städerna. För Danmarks – och i synnerhet Köpenhamns - del är tät bebyggelse inget nytt men att barnfamiljerna idag bor kvar i innerstaden, när barnen föds är liksom i Sverige nytt. I centrala Köpenhamn, byggs nya stora förskolor/daginstitutioner och alltfler skolor. De centralt belägna skolorna och förskolorna har lite mark och lösningen av utemiljöfrågan har ibland blivit att man har anlagt takterrasser som ett komplement till det begränsade markutrymmet. DCUM menar att den nybyggda Ørestadskolen utanför Köpenhamn är ett exempel på en skola, som har löst ”utemiljöproblemet” på ett bra sätt. På grund av brist på plats utomhus i markplan har en del av barnens uteplatser förlagts på skolbyggnadens tak. Man framhåller att Ørestadskolen därigenom har fått

fler kvadratmeter utomhusmiljö per skolbarn än vad som är genomsnittet för skolor i Köpenhamn.

Takterrasser har också byggts på nya förskolor för att på samma sätt ge barnen en utomhusmiljö. Ett exempel är Damperen, en förskola i fem våningar på Vesterbro i centrala Köpenhamn. Antalet barn är cirka 140, fördelade på åtta avdelningar. I byggnadens bottenplan finns dessutom en fritidsklubb och en samlingsal. Här finns en mycket liten utemiljö för förskolan i markplan men tre takterrasser. Takterrasserna omfattar sammanlagt 500 kvadratmeter.

En aktuell undersökning av den pedagogiska verksamheten på förskolor med liknande utemiljö som på Damperen visar att takterrasser ibland fungerar dåligt och därför används lite (Brandt-Hansen 2015). Man kan se att den mycket begränsade markyta som finns på Damperen används intensivt. Utemiljön på en takterrass kan knappast likställas med utomhusmiljön på marken och det är därmed tveksamt att betrakta denna typ av utomhusmiljö som likvärdig med den som finns i markplan (Olsson & Lenninger 2015). Vad den pedagogiska undersökningen visar är att det är viktigt att ta reda på hur utemiljön på en förskola faktiskt fungerar och används av skolan. Att gå i förskolan i den täta innerstaden i Köpenhamn eller i en förskola i en liten dansk stad innebär olika saker och en stor skillnad när det gäller barnens tillgång till mark att leka på och röra sig på.

Förskolan Damperen i Köpenhamn. Foto: Elin Normann Bjarsell

Skoldebatten i Danmark uttrycker alltså ett pedagogiskt intresse för barns fria rörelse och liksom för integreringen av skolverksamheten med aktiviteter i omgivningen, särskilt tydligt i etableringen av ”udeskole”.

”Udeskole” är dock svårt att förverkliga, när man anpassar nya skolor och förskolor i städerna till redan trånga miljöer genom att bygga på sätt som starkt begränsar barns rörelsefrihet. Men barns behov av en stimulerande miljö kan komma att få stöd från ett annat håll, nämligen från statens satsning på skolbarns sinnensrika och estetiska ”møde med arkitekturen”.

Från statens sida vill man inte bara undervisa skolbarn om arkitektur utan också arbeta i skolan med ”arkitektur som kreativ arbetsmetod”. Man vill arbeta med skolbarns sinnesintryck av den fysiska miljön och utveckla deras upplevelsemässiga sätt att erfara sin omvärld. Detta kan leda till, skriver man, att det kan ”blive nødvendigt at udvikle nye fysiske rammer for skolerne” (Kulturministeriet i Danmark 2014). Vad detta konkret innebär för skolans fysiska miljö och skolgården är inte helt klart. För att förverkliga den skolinriktade arkitekturpolitiken har Dansk Arkitektur Center/DAC utvecklat en rad ”undervisningstjeneste”, DAC & Learning, för skolor. I ”ungas møde med arkitekturen” vill arkitekturpolitiken göra skolbarnen delaktiga i det gemensamma kulturarvet. Staden är en viktig del av detta kulturarv, har kulturministern påpekat (Jeved, 2015-03-27).

Nybyggd förskola från 2014 intill gatan Ved Glyptoteket nära Tivoli i centrala Köpenhamn. Foto: Maria Nordström

Norge

Uddanningsdirektoratet, som lyder under Kunnskapsdepartementet, har tillsyn över skolorna i Norge. Kommunerna äger och ansvarar för skolorna i grundskolan och länen/fylkeskommunene för gymnasieskolorna. Kommunen beslutar om och uppför skolor och skolgårdar. Ekonomiska medel för uppförandet av en skola tillförs kommunen av staten. Medlen till kommunen kommer från staten i ett ramanslag, som kommunen själv får bestämma över. I lagen om grundskolan och vidareutbildningen, senast ändrad 2014, står om skolans fysiska miljö i §9a-2:

Skolane skal planleggjast, byggjast, tilretteleggjast og drivast slik at det blir teke omsyn til tryggleiken, helsa, trivselen og læringa til elevane. Det fysiske miljøet i skolen skal vere i samsvar med dei faglege normene som fagmyndigheitene til kvar tid anbefaler. Dersom enkelte miljøtilhøve avvik frå desse normene, må skolen kunne dokumentere at miljøet likevel har tilfredsstillande verknad for helsa, trivselen og læringa til elevane. (www.udir.no/Laringsmiljo)

En skolreform, Reform 97, som medförde att skolstarten sänktes från 7 till 6 år, pläderade för att större vikt skulle läggas vid barns lek än tidigare men man diskuterade inte vad detta betydde för den fysiska miljön. Tre av landets 435 kommuner utarbetade dock egna riktlinjer för en bra utemiljö såsom det var underförstått i reformen. I en publikation från Statens råd för fysisk aktivitet og ernæring, ”Skolens utearealer - om behovet for arealnormer og virkemidler” (2003), föreslog landskapsarkitekten och forskaren Anne-Karine Halvorsen Thorén krav på storlek, utformning och placering av skolans uterum. Vanligtvis satsas de största ekonomiska resurserna på skolbyggnaden, medan skolgården får en slentrianmässig utformning med asfaltytor, sandlådor, gunghäst och vattenfontän som enda utrustning. I Reform 97 menade man att skolgården skulle ses som en resurs inte bara för skolan utan för hela närmiljön.

I skriften ”Skolegården, jungel eller lufttegård? En studie av nærmiljøanlegg, barn og fysisk aktivitet i skolegården” (2004) förklarar forskaren Lene Schmidt betoningen på närmiljön i den aktuella skolgårdsdiskussionen. Man har insett att barn och unga rör sig alltför lite och behöver större områden att röra sig på än vad skolgårdar vanligtvis erbjuder. I skriften redovisar Schmidt resultatet av en studie av hur närmiljöområden används av skolbarn. Med ”nærmiljøanlegg” avses ”anlegg eller områder for egenorganisert fysisk aktivitet, hovedsakelig beliggende i tilknytning til bo og/eller oppholdsområdet” (Schmidt 2004, s. 6). Schmidt fann att mest aktiva var skolbarnen där det fanns gott om plats och där miljön var varierad. Sådana platser gynnade barn i olika åldrar och både flickor och

pojkar. Hon betecknar dessa platser som funktionsöppna och inkluderande.

Förskolans utemiljö

Förskolan och förskolans utemiljö beskrivs och diskuteras utifrån ett tillbakablickande men även framåtblickande perspektiv av arkitekten och forskaren Hanne Wilhjelm i boken ”Barnehagen. Hus og hage fra 1630 til 2010” (Wilhjelm, 2014). Hon beskriver här utvecklingen av lagstiftningen under de senaste 50 åren. Utvecklingen har gått från detaljerad statlig reglering till svag reglering av den fysiska miljön. Man har tagit bort normerna för förskolans yttre ramar och betonar i stället starkt förskolans innehåll och resultat. Om förskolans lokaler och utemiljö skriver man, enligt Wilhjelm, i en utredning 2012 att förskolans lokaler och utemiljö:

...ska gi mulighet for varierte aktiviteter i trygge omgivelser. Uteområdet skal normalt ligge i umiddelbar tilknytning til lokalene (Wilhjelm 2014, s. 121).

I en efterföljande paragraf om utemiljön skriver man, enligt Wilhjelm, att

Barnas lekeareal ute bør normalt være om lag seks ganger leke- og oppholdsarealet inne. (NOU 2012:282/citerad hos Wilhjelm 2014, s. 121)

Dessa formuleringar ger kommunerna stort manöverutrymme, påpekar Wilhjelm. Kanske oväntat men från pedagogerna Aslaug Andreassen Becher och Randi Evenstad kommer kritik mot att man från statens sida inte satsar på förskolans fysiska utrymme och dess samspel med pedagogiken utan på vad man uppfattar som en ensidig satsning på förskolepersonals kompetens:

Stortingsmelding nr. 41 (2008-2009) ”Kvalitet i barnehagen” nevner i liten grad det fysiske miljøet i barnehagen utover at det skal tilfredsstillende krav i lov og forskrifter. Imidlertid er det mye fokus på personalets kompetanse – som stadfestes som barnehagens viktigste resurs. (Andreassen Becher & Evenstad 2012, s. 96)

En avhandling har nyligen tagit upp frågan om betydelsen av normer och minimikrav för förskolegårdars storlek och utformning (Nilsen 2014). Nilsen visar att när minimikraven försvann i Oslo, krympte förskolegårdarnas ytor betydligt.

Det var krav til en definiert arealstørrelse per barn i perioden 1975-2006---. Ved å gjøre størrelsen på lekeområdet til en diskuterbar faktor, mistet barn sin rett til lekeområder, og gjennomsnittstørrelsen på lekeareal per barn ble faktisk betydelig redusert etter 2006. (Nilsen 2014 s. 12)

Tidigare studier av betydelsen av normer i stadsplaneringen har visat att normer och minimikrav är viktiga (Halvorsen Thorén et al 2000). Man framhåller att minimikrav inte alltid ger de bästa lösningarna men att de förhindrar byggande utan utemiljöer eller med dåliga utemiljöer. Klara

riktlinjer underlättar arbetet för landskapsarkitekterna, tyckte de själva i Nilsens undersökning.

Uavhengig av erfaring ønsket ca 90% av landskapsarkitektene klare retningslinjer for en minimumsstørrelse for utendørs lekeareal per barn. Faggruppen ønsker tilsynelatende strenge krav /om 25-30 kvadratmeter per barn/ på vegne av barna, og indikerer samtidig at det tidligere kravet om 24 kvadratmeter per barn var tilstrekkelig (Nilsen 2014 s. 12).

Måttet 24 kvadratmeter per barn på förskolegårdarna återfinns idag i föreskriften om miljööriktat hälsoskydd för barn på förskolor och skolor, ”Miljö og helse i barnehagen - Veileder til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler”.

Utemiljøet utformes slik at alle barn får gode muligheter til å delta aktivt i lek og andre aktiviteter. I tilretteleggingen av det fysiske miljøet må det tas hensyn til at barn i ulike aldre og med ulikt ferdighetsnivå skal bruke de samme arealene---. Utearealet bør som minstemål være seks ganger så stort som innearealene (det vil si ca. 24 kvadratmeter for barn under 3 år og 33 kvadratmeter over 3 år). Dersom disse kravene er vanskelige å oppfylle for eksempel i bystrøk, må det tas en helhetsvurdering i hvert enkelt tilfelle når det gjelder hvilke parker og friområder som finnes i nærmiljøet, og hvordan barnehagen har tenkt å benytte disse. Barnas sikkerhet må i så fall vises spesiell oppmerksomhet. (§9 Utforming og innredning) (Hälsodirektoratet 2014).

I rapporten från Statens råd for ernæring og fysisk aktivitet foreslog man att det skulle lagstiftas om minimikrav för skolbarns fysiska aktivitet. Bakgrunden var en oro för ökande inaktivitet hos den norska befolkningen, i synnerhet bland barn och unga, med risk för försämrad hälsa. Skolan blev en viktig arena eftersom här kunde alla barn och unga nås. Förslaget var 1 timmas fysisk aktivitet varje dag. En bra utemiljö skulle kunna erbjuda plats för detta (Fjörtoft et al 2010). I städer med tät bebyggelse ansåg man att skolgården var särskilt viktig och den skulle kunna användas också efter skolans slut och på helger.

Delad utemiljö eller egen utemiljö på förskolan?

Wilhelm framhåller att betydelsen av förskolegården är beroende av vad som händer inomhus på förskolan och hon betonar att plats är viktigt för barn på olika sätt i olika åldrar. Små barn behöver mer plats både inom- och utomhus än äldre barn på förskolan, betonar hon. Hon uppmärksammar också betydelsen för den kreativa leken att platsen finns tillgänglig över tid. Wilhelm menar därför att det är värdefullt om förskolans gård kan vara tillgänglig bara för förskolans barn och motiverar denna ståndpunkt med dess betydelse för barnens kreativa lek. Genom att ge barnen ”egen” mark ger vuxenvärlden dem inte bara fysisk plats utan också erbjuder en plats i samhället eftersom små barn förstår tillgången på en konkret plats och ett fysiskt utrymme reserverat för dem som uttryck för vuxenvärldens omtanke om dem.

Hur hitta utrymme för barn i staden?

Diskussionen i Norge om betydelsen för barn av den förtätning av bebyggelsen som idag sker i norska städer och i synnerhet i Oslo har pågått sedan början av 1990-talet (Kommunal- og regiondepartementet 2003) och är fortsatt livlig. Diskussionen utvecklas genom samarbete mellan planerare, forskare och politiker och genom empiriska undersökningar. Organisationen Norsk Form, vilken sedan 2014 har blivit en del av Stiftelsen Norsk Design og Arkitektursenter/DOGA i Oslo, har spelat och fortsätter att spela en viktig roll i att föra ut kunskaperna och att vara ett debattforum.

I slutet av 1990-talet skedde ett tydligt brott inom stadsplaneringen, framhåller Bård Isdahl i ”På taket, i gården, i parken - Kvalitetskriterier for uterom i tett by” (2007). Den nya stadsplaneringen skedde inte längre efter funktionalistiska principer. Man började diskutera hur en förtätning av bebyggelsen kunde ske på ett bra sätt (Guttu & Schmidt 2008).

Under funktionalismen hade:

...uterommet blivit betraktet och behandlet som et mellomrum, en rest mellom bygningerne (Isdahl 2007).

Mellanrum har alltid varit barns prioriterade plats utomhus, där de har känt sig fria och haft plats att själva rå över (Hart 1978; Moore 1986). Idag är barns plats utomhus i staden inte längre självklar och mellanrummen krymper eller försvinner helt. Konsekvenserna av förtätningen av bebyggelsen för barn har ingående diskuterats i olika publikationer liksom frågan om lagstiftningens betydelse för att värna barns platser utomhus.

Det saknas uppfattningar om hur byggnader och deras fysiska omgivning i staden kan samspela på ett bra sätt för att ge en utemiljö av värde för barn, när marken tas alltmer i anspråk för bebyggelse, menar Isdahl. Han ställer frågan: hur kan man på bästa sätt ta vara på den krympande utemiljön för den grupp av stadsborna som är fysiskt mest rörliga och behöver få vara det, dvs. skolbarn?

Isdahl hävdar att mer än under normplaneringens tid gäller det nu att värna kvaliteter i stadsplaneringen och att man behöver därför ”minimumsverdier”. Utan ”minimumsverdier” mister planeringen ”styrningen”.

Vilka ”minimumsverdier” för barns utemiljö kan Isdahl tänka sig? Under rubriken ”Ulike aldersgruppers kvalitetskrav” beskriver han barn i tre ål-

dersgrupper, förskoleåldern, skolåldern och ungdomar. Om barnen med ”de störste arealkravene”, skolbarnen, skriver han:

Fysisk aktivitet spiller en avgjørende rolle i utvikling av motorikk og sosiale ferdigheter, motvirking av fedme osv. *Derfor er et barn i skolealder hjelpeløst avhengig av gode forhold utendørs.* Dette er aldersgruppen med de største arealkravene. Til de mindre plasskrevende aktivitetene hører lek med husker, klie, trampoline, klatrestativ, balansestativ, bordtennisbord, å hoppe strikk og paradis og ulike typer konsentrert rollelek. Mer plasskrevende aktiviteter (som stort sett må sikres utenfor boligprosjektet) er løping, sykling, ballspill, badminton, rullebrett, aking osv. (Isdahl 2007, s.15, min kursivering)

Efter denna grundläggande beskrivning av vad barn av utvecklingsbestämda skäl behöver beskriver och diskuterar Isdahl ingående vilka miljökvaliteter som är viktiga för barn i skolåldern. Han kopplar samman dessa med de vägledningar som var aktuella vid tiden för hans publikation (2007):

1. Plan och Bygg Lagen,
2. Veiledningshäftet ”Planlegging av grønnstruktur i byer og tettsteder” av Halvorsen Thorén & Nyhuus, 1994.
3. Husbankens veiledningshefte ”Gode boligområder”
4. Veiledning till Rikspolitiske retningslinjer, RPR for å styrke barns og unges interesser i planleggingen, 1990.

Exempel på kommunala riktlinjer för lekplatser

Vad som sker i storstäderna och kanske i synnerhet i huvudstaden i ett land upprepas ibland okritiskt inom planeringen på andra platser utan att man alltid tänker efter om det är en bra idé. Den lilla stadens fördel över storstadens är i regel tillgången på plats, vilket betyder att man kan tillåta en planering, där barns behov av plats och utrymme utomhus kan tillgodoses bättre än i storstaden. Ett exempel i Norge är i kommunen Sortland i Nordnorge som presenterar riktlinjer för lekplatser och utemiljö för barn som en del av planförslaget för kommunen under åren 2013-2025. Man anger en rad olika förslag på bestämmelser för bland annat lekplatser:

Sandlekeplass (ved inngang)

Åldersgrupp: 1 - 6 år. Størrelse: Minst 150 kvadratmeter

Kapasitet: Maks 25 boenheter.

Avstand: maks 50 meter fra boligen.

Kvartalslekeplass

Åldersgruppe: barn over 6 år.

Størrelse: Minst 1500 kvadratmeter

Kapasitet: Maks 150 boenheter

Avstand: maks 200 meter fra boligen.

Sentralt lekefelt Naermiljøpark

Aldersgruppe: barn og ungdom 6 år og oppover.

Størrelse: Minst 5000 kvadratmeter Kan deles i to felt.

Kapasitet: Maks 300 boenheter

Avstand: Maks 500 meter fra boligen.

”Barnetråkk”/barnspår – en mulighet for barn till inflytande

Att barn själva ska medverka i planeringsprocessen är något som allt oftare framhålls. Information från barn kan bidra både till att ge barnen en röst i samhällsdebatten och att skapa en bättre stadsplanering i och med att staden genom barnens uppgifter får veta hur platser faktiskt fungerar. Sedan några år tillbaka har ett nytt planeringsinstrument, kallat ”barnetråkk/barnspår”, arbetats fram i Norge och fått genomslag i hela landet och även rönt internationell uppmärksamhet. Barnetråkk/barnspår ger barn mulighet att förmedla direkt till planerare information om hur de använder, uppfattar och värderar sin utemiljö. Barnetråkk/barnspår beskrivs på följande sätt:

Barnetråkk er en metode for medvirkning og bedre planlegging for barn og unge. Her registrerer barn og unge selv sine skole- og fritidsveier, områder for opphold og lek, steder de liker og misliker og hvilke fysiske forandringer de ønsker seg i nærområdene. (www.kartiskolen.no)

Norsk Form/DOGA visar på sin hemsida hur detta numera digitaliserade planeringsinstrument kan användas och erbjuder alla skolor kurser i hur man använder barnetråkk/barnspår.

Ski kommun i Akershus söder om Oslo tillsammans med Bodö kommun i Nordnorge och Giske kommun norr om staden Ålesund på Norges västkust är DOGAs pilotprojektkommuner med Barnetråkk. Pilotprojektet skall följas upp. Ifall det blir framgångsrikt, avser man att genomföra det i hela landet.

Finland

Undervisnings- och kulturministeriet/Opetus-ja kulttuuriministeriö är landets högsta utbildningsmyndighet och förbereder lagstiftningen i utbildningsfrågor. Utbildningsstyrelsen/Opetushallitus, förkortat OPH, är den centrala myndighet som genomför och följer upp beslut om undervisningen och verksamheten vid skolorna. Statliga normer reglerade fram till 1993 skolbyggande inklusive skolgårdar i Finland. Ansvaret för skolbyggnaderna och skolgårdarna är delegerat till kommunerna. Idag är rekommendationen att basarealen ska vara på minst 1,5 hektar mark plus 20 kvadratmeter per elev, vilket betyder för en skola med 500 skolbarn att skolgården bör vara 15 000 kvadratmeter + 500 x 20 kvadratmeter, dvs. 2,5 hektar. Denna rekommendation är relativ och följs inte alltid i planeringen av skolor i tät bebyggelse och stadsmiljö. Staten och lokala myndigheter delar på det ekonomiska ansvaret för finansieringen av skolornas anläggning och drift. Skolgårdsprojekt sker i regel främst i samband med större skolanläggningsprojekt. Staten ordnade 1995 och 2000 nationella tävlingar om skolgårdsuprustningar och 2008 ordnades en skolgårdstävling under temat ”Gröna Året”.

Syftet med tävlingen under Gröna Året var att få hela skolgemenskapen att märka skolgårdens betydelse för elevernas trivsel i skolan och att hitta gårdens möjligheter som undervisnings- och läromiljö. Som kriterier betonades betydelsen av det lokala och ekologiska i skolgårdens funktioner, planering, byggande och förbättring. (www.oph.fi)

En nationell tävling 2014 med en liknande inriktning, ”Skolan i rörelse”, hade som syfte att stimulera fysisk aktivitet i skolan, inom- och utomhus. Med priset belönade man insatser ”där man modigt, målmedvetet och på lång sikt har gått in för att ändra på skolans rutiner för att möjliggöra en fysiskt aktiv och hälsosam skoldag och livsstil”. Tävlingen var en del i det omfattande programmet för en ”rörlig verksamhetskultur” i såväl skolor som förskolor. Både kommunala skolor och privata skolor deltog.

Utvecklingsprojektet Lärlandskap/Oppimaisema finansierat av Utbildningsstyrelsen, har en databas för lärmiljöer och är ett forum för diskussioner om dem. Ansvarig för projektet är Uleåborg Övningsskola vid Uleåborgs Universitet.

Den nationella skolgårdstävlingen 2008

De vinnande bidragen i skolgårdstävlingen ”Gröna året” 2008 har publicerats på hemsidan för Utbildningsstyrelsen. Där finns ett rikt bildmaterial att ta del av och kontaktuppgifter till rektorerna på skolorna.

Barnvänlig stadsplanering

I staden Kides i Norra Karelen engagerades barn i åldern 8 - 12 år i stadsplaneringen och deltog i förbättringen av en problemmiljö i närheten av skolan. Barnen samarbetade och fattade beslut tillsammans med vuxna och framstod som en värdefull resurs i stadsplaneringen (Horelli 1994). Av betydelse för detta projekt var den miljöpsykologiska forskaren Liisa Horellis studier i staden (Horelli 1994, 1998). Horelli konstaterade 1998 att det då fanns

...a huge gap between the know-how of children and the organizational and political capacity of local authorities to respond in terms of appropriate environmental arrangements. (Horelli 1998)

I Horellis efterföljd har miljöpsykologen Marketta Kyttä och hennes kollegor genomfört studier i Åbo (Broberg et al 2013) och inlett ett intressant samarbete med stadsarkitekten i Lahtis. Detta samarbete har lett till en ny inriktning av stadsplanearbetet där.

En barnvänlig planeringsstrategi i Lahtis

Lahtis, Finlands åttonde största stad, ligger i södra Finland, 10 mil från Helsingfors, med en befolkning på drygt 100 000 invånare. Antalet barnfamiljer i staden ökar och från kommunens sida vill man bygga ut servicen för barnfamiljerna men man vill också göra dem delaktiga i stadsplaneringen genom att engagera dem i en kontinuerlig stadsplaneringsprocess. Målsättningen för den återkopplande stadsplaneringsprocessen är ”building knowledge as a community”.

År 2013 antog kommunen en långsiktig översiktsplan, som ska gälla fram till 2025. Denna plan ska revideras vart fjärde år. Syftet är att stegvis och långsiktigt utveckla och förstärka kommunens inriktning på uthållig utveckling, medborgarinflytande och ”barnvänlighet”. I de återkommande revideringarna av planen vart fjärde år ska planeringsunderlagen ses över och ny kunskap föras in. I detta arbete räknar man med att barnen i staden ska bli delaktiga.

Samma år som man antog den nya översiktsplanen inrättades en tjänst i kommunen, ”an interaction planner”, vars uppgift är att vara en länk mellan stadsplaneringskontoren och invånarna i staden så att medborgarengagemanget för planeringsfrågorna i staden kan öka och utvecklas. I uppgifterna för ”the interaction planner” ingår att förbättra kommunikationen mellan stadens planerare och stadsborna och utveckla metoder för detta. Innehavaren av tjänsten ”interaction planner” uppträder som kommunikatör och som ”a specialist in interaction”. Personen är inte planerare men spelar en central roll för kommunens arbete i den kontinuerliga översikts-

planeprocessen genom medborgarkontakterna. Förutom i Lathis finns det i Helsingfors tre ”interaction planners”. Den nuvarande innehavaren av tjänsten i Lahtis har tidigare arbetat med medborgardeltagande i Tammerfors på Tampere Local Democracy Unit.

I övrigt tycks projekt med barn om deras utemiljö vara tämligen begränsade och beroende av initiativ från enstaka stadsplanerare och forskare och alltså inte lika allmänt utbredda som exempelvis i Norge. I kontrast till Danmark och Norge tycks Finland idag inte ha ett lika stort problem med förtätning i sina stora städer. De exempel på skolor som gavs i den tidigare nämnda och 2004 publicerade skriften om goda utemiljöer vid nordiska skolor tydde på en idyllisk situation med gott om utrymme och mark vid de finska skolorna. Skolgårdsbeskrivningarna från Finland 2004 präglades av lokal förankring och samarbete mellan lärare och föräldrar, något som tycks ha fortsatt i senare skolgårdsprojekt.

England

Staten fastställer läroplanen och kontrollerar undervisningen genom årliga inspektioner av undervisningen och av elevernas prestationer genom myndigheten Office for Standards in Education, Children's Services and Skills/Ofsted. Enligt Education Act från 1996 är kommunerna skyldiga att erbjuda alla barn en plats i den engelska grundskolan, "primary and secondary schools". När en kommun behöver uppföra nya skolbyggnader, därför att fler barn ska få plats i skolan, ansöker kommunen hos staten om medel för detta. Ofta räcker inte statens medel så kommunerna måste skaffa pengar på egen hand.

Kravet på kommunerna att förse alla barn med en skolplats beskrivs idag av Local Government Association /LGA motsvarande ungefär Sveriges Kommuner och Landsting/SKL som en pengapress/capital squeeze, på kommunerna. En del kommuner har skaffat sig kapital genom att låna pengar, andra har fått in pengar från byggbolag genom att sälja mark, andra åter har använt pengar avsedda för andra byggprojekt i kommunen och andra har använt pengar som skulle gå till undervisningen och underhållet av skolbyggnaderna, enligt en undersökning genomförd av LGA. Kommunerna klagar över den tunga ekonomiska bördan och önskar att staten återtog det ekonomiska ansvaret för skolbyggnaderna. Enligt LGA saknade kommunerna 2014 sammanlagt en miljard pund för att skapa det antal skolplatser som behövdes för att alla barn skulle få en skolplats.

Att det byggs många nya skolor i England för närvarande beror på att antalet skolbarn har ökat. Detta beror i sin tur på den ökande inflyttningen till England genom immigration från utlandet och på omflyttning inom landet till redan starkt urbaniserade områden men också på att det har fötts särskilt många barn i England mellan 2001 och 2011. Det beror också på att skolor byggs av nya aktörer på marknaden. Dessa nya aktörer, främst nya friskolor, vill ha egna byggnader, vilket medför överkapacitet på skollokaler i vissa områden.

Hur mark ägs och sköts beror på typen av skola. Oberoende skolor, friskolor och akademier har stor frihet att bestämma över sina byggnader och de äger marken där skolbyggnaderna är uppförda. De får sina medel direkt från staten. När friskolor, akademier och oberoende skolor behöver pengar så kan de sälja mark till byggföretag. Detta har skett på en del skolor i tätbebyggda områden, vilket har medfört att utemiljön vid skolorna krympt eller försvunnit. Friskolor i England kan precis som i Sverige inrättas utan krav på en utemiljö för eleverna. Via fackföreningshåll

klagar lärare över att friskolorna splittrar resurserna och man efterfrågar bättre styrning.

Utrymmesmått för skolgårdar i England

Det finns i England inga bestämmelser om eller normer för hur mycket plats utomhus det måste finnas på en kommunal skola. I dokumentet ”Area guidelines for mainstream schools - Building bulletin 103” framgår tydligt att dokumentet enbart uttrycker rekommendationer men inte krav i juridisk mening om storleken på plats för skolbarn i och utanför skolbyggnaden. Det är med andra ord fritt att följa – eller inte följa – rekommendationerna i skriften, som publicerades av staten 2014 och är utgiven av Department for Education. Education Funding Agency. Syftet med dokumentet är:

... att stödja arkitekter, sponsorer och andra berörda genom att presentera en sammanfattning avseende utformningen av nya skolbyggnader. Den kan också vara av intresse för lärare, politiker och andra som behöver råd avseende lämplig storlek på utrymme för undervisning och inläring. I enlighet med den aktuella målsättningen om att öka valmöjligheter och ta vara på givna tillfällen behöver dessa riktlinjer inte nödvändigtvis följas i alla fall utan bör alltid tillämpas flexibelt i varje konkret situation.

Som grund för detaljerade beräkningar av hur mycket utrymme som behövs för en skolgård definieras vilka typer av områden som bör finnas på en skolgård. Områdena på skolgården beskrivs vidare utifrån typ av underlag som behövs för aktiviteterna - mjuk- respektive hårdgjorda ytor. Med PE/ physical education avses gymnastik. Först beskrivs ”mjuka” ytor/soft outdoor area, därpå hårdgjorda ytor/hard outdoor area och sedan ytor för sport, bollspel och gymnastik. Betoningen på sport framstår som typiskt engelskt.

Mjuk- och hårdgjorda ytor för sport, bollspel och gymnastik beskrivs på följande sätt:

The total area of soft surfaced outdoor PE should include sports pitches laid out to suit team games including: winter pitches for the school's preferred team games, such as football, rugby and hockey; and, overlapping summer pitches, such as cricket, a 400 m athletics track and facilities for field events.

As well as the grass pitches above, the area may also include: all-weather pitches such as synthetic turf pitches, which allow more intensive use than grass and, particularly with floodlighting, can also offer a popular community resource; other soft-surfaced facilities that can provide for the PE and sports provision such as trim trails and bike tracks. The area of all-weather pitches can be counted twice for the purposes of both these guidelines and other applications, as they can be used for significantly more than the seven hours a week assumed of grass pitches.

The location, size and shape of grassed outdoor PE areas should be based on a number of considerations including the statutory requirements, safety considerations, gradient, relationships between winter-games pitches and summer athletics and cricket provision (as appropriate), orientation of pitches and accessibility.

In new schools, the total area of hard surfaced outdoor PE --- should include: a porous macadam multi-use games area (MUGA), with three netball courts overlaid, with critical dimensions of 22m x 33m plus margins for primary or 60m x 33m plus margins for secondary pupils; further tennis/netball courts in larger schools. Laying out a variety of courts within a single multi-use games area makes supervision easier and extends the range of games. In existing schools, a similar amount of hard surfaced area should be laid out for games.

Efter beskrivningen av platser avsedda för sport, bollspel och gymnastik räknas andra slags skolgårdsytor upp för fria aktiviteter på ”soft informal and social areas”, ”hard informal and social areas” och slutligen ytor som kan användas i undervisningen på ”habitat areas”.

Mjuk- och hårdgjorda ytor för fria aktiviteter inklusive lekplatser beskrivs så här:

A variety of informal and social areas should be created to suit the learning development and cultural needs of pupils during breaks as well as before and after school, and for a range of more formal curriculum needs. These will include soft-surfaced, usually grassed, areas and hard-surfaced courtyards, paths and playgrounds. The soft-surfaced areas should be conveniently situated, safe and provide some shade. The total area could include: soft-surfaced areas, such as grass, sand or bark mulch, for play, or to sit and socialise; grassed banks or terraces that can be used for large gatherings; shrubs or planted areas (including those near buildings); meadowland or woodland, where there is space available.

To complement the soft informal and social areas, there should be hardsurfaced playgrounds for the encouragement of healthy, active, creative outdoor play, as well as for more formal learning activities including outdoor study groups and for pupils to engage in outdoor art, theatre, dance and design. There may also be the need for areas dedicated specifically to early years (nursery and reception), including some sheltered space. ‘Furniture’ can be created through the introduction of natural materials that blend into the landscaping. The total area may include paths and rooftop play areas in restricted sites.

Undervisningsytor:

Habitat areas can include a range of outdoor classroom spaces and designs, to provide a valuable resource for teaching and learning across the whole curriculum. The total habitat areas should include grounds developed for a range of supervised activities, for instance meadowland, wildlife habitats (such as ponds), gardens and outdoor science areas to support the curriculum. Such areas should generally be fenced to avoid unsupervised access.

I besvärliga planeringssituationer, med brist på mark eller bra mark för en skolgård, rekommenderar man följande prioriteringar – lekplatser omedelbart intill förskolor; därpå platser avsedda för gymnastik och fria aktiviteter.

För att räkna ut utrymmesmått för de olika typerna av skolgårdsaktiviteter presenteras en tämligen komplicerad modell i diagram, en för de yngsta och en för de äldre skolbarnen.

Om utformningen av och utrustningen på skolgårdar finns idéskriften ”School-grounds for the future. Designing school-grounds”, utgiven 2006

av Department for Education and skills, under mottot "Creating opportunity, releasing potential, achieving excellence". Här nämns inga utrymmesmått.

Hur hanterar man frågan om brist på mark för skolgårdsaktiviteter?

Skolgårdar diskuteras intensivt i England i kretsar, som värnar om barns tillgång till natur som Natural England, Natural Childhood, Wild Network och om barns behov att leka som Play England, IPA England, National Union of Teachers/NUT. Bristen på kontakt med naturen för dagens engelska barn är en stark drivkraft för engagemanget bland medlemmarna i dessa organisationer. Barnmiljöaktivisten Tim Gill (Gill 2014) ser sig som en engelsk efterföljare till den amerikanske journalisten och barnmiljöaktivisten Richard Louv, som 2005 publicerade den mycket uppmärksammade boken "Last Child in the Woods - Saving Our Children From Nature Deficit Disorder".

Det finns åtskilliga skrifter om – ofta bristen på - tillgång till natur och grönområden för barn i stadsmiljö i England, publicerade av olika stiftelser, ibland i samarbete med staten, se exempelvis "Shaping neighbourhoods: Play and Informal Recreation. Supplementary planning guidance", London 2012. Ämnet – barns tillgång till plats i utemiljön, vare sig det gäller skolgårdar, lekplatser, bollplaner eller mera allmänna grönområden i bostadsområden och stadsmiljö - har varit föremål för skiftande intresse från politiskt håll. En stor reform, "Every Child Matters" startade 2003-2004 och följdes av "The Children's Plan", en strategi att under 10 år stödja och utveckla omsorgen om barn. Dessa satsningar upphörde 2010 när den nuvarande regeringen tillträdde.

En väckarklocka ringde 2007 i England, när en UNICEF-rapport visade att England hamnade sist i rangordningen av barns välbefinnande bland världens 21 rikaste länder. Året därpå publicerade frivilligorganisationen Play England en rapport "Play for a Change. Play, Policy and Practice: a review of contemporary perspectives" (Lester & Russell 2008), som beskrev den aktuella forskningen om värdet av lek för barns utveckling och välbefinnande. Man framhåller i rapporten att lek för den unga individen är en nödvändighet och inte ett tidsfördriv. Man visar att möjligheten för skolbarn att leka hjälper dem på flera olika sätt: leken stärker deras välbefinnande och medverkar till att förbättra deras prestationer i skolan. Barn i förskolor och i skolor på lågstadiet, som engageras i "lekprogram", trivs bättre i skolan och skolan fungerar bättre för alla. Undersökningar som stöder dessa forskningsresultat har genomförts också av den privata orga-

nisationen Outdoor Play and Learning/OPAL i en utvärdering av OPAL:s lekprogram som ett stöd för deras verksamhet.

OPAL, som har bildats av tidigare skolgårdsinspektörer, anger sex anledningar till att skolgårdar i England har upphört att vara en plats där barn kan leka.

1. Lack of space. There is no legal amount of space and the government's new legislation on free schools means schools can now set up with no outdoor space at all.
2. Time. Play time is disappearing. Roger Mackett's investigation has evidence to show the loss of playtimes in UK schools.
3. Culture. Although 20% of life at primary school is still spent in play time, most schools have no strategic approach, no policy, no understanding of the role of adults in play and so are not able to plan cohesive improvements. They do not understand the laws on risk and operate with fear as their main policy driver.
4. A commercially led market. Schools turn to the play industry for help and are sold products which minimise risk and maximise profit. They do not realise that play value is not about spending a lot on equipment but creating a set of rich potential and affordance which will sustain interest over seven years.
5. Underuse. Most UK schools do have time and space but chronically underuses their grounds because of misplaced fears, aversion to dirt and poor prioritisation of values. (ur mail från Michael Follett, OPAL 2015-02-20)

Stiftelsen Learning through Landscapes/LtL med syfte att stödja utomhusundervisning och lek för barn, ”dedicated to enhancing outdoor learning and play for children”, utgör en betydande lobbygrupp för skolbarns rätt till skolgård och utemiljö vid sina skolor.

Företrädare för LtL framhåller att skolgårdsfrågan är beroende av andra frågor och främst av efterfrågan på fler platser för barn i skolan, av ökat skolhusbyggande och av ägandeförhållandena över marken i de olika skolsystem som finns i England men också av synen på statens roll i frågan om bestämmelser avseende skolgårdar.

Som framgått är trycket att bygga fler skollokaler stort i många kommuner i de områden av landet, där det sker en stor befolkningsökning. Vad

som kan hända är som nämnts att den mark som finns sedan tidigare på skolgården används för nya skolbyggnader. Ett exempel på detta är i Wandsworth, som är en ”borough” i den sydvästra delen av London. För 70 miljoner pund uppförde man med början 2011 två skolor på skolgårdsmark och ökade därmed antalet skolplatser med 200 på varje skola, Bruntwood Secondary School och Southfields Community College. Man nämner inget om skolgård men i texten om Southfields Community College på sin hemsida anger man att man bland annat kommer uppföra en ny fyra våningar hög skolbyggnad. Denna byggnad kommer ha terrasser på de översta våningsplanen. Man påpekar att takterrasserna kan användas som utomhusklassrum och rekreationsytor, ”outdoor classrooms and recreation areas”. Skolan i Waltham Forest, norr om London, är ett annat exempel på vad som kan hända när skolor behöver fler undervisningslokaler och man då måste bygga på skolgårdsmark. Den nya skolgården lades på skolbyggnadernas tak (James 2014).

Skolgårdar på tak nämns i en aktuell skrift från LCA, motsvarigheten till SKL, med titeln ”The council role in school place planning. Making sure there are enough school places locally. Children and young people. Case studies”. I skriften betonar man, naturligt nog, i och med att skriften har utgetts av LCA, att varje kommunstyrelse/council bäst hanterar sina speciella utmaningar. Man understryker betydelsen av lokalt samarbete/collaborative working för att hitta bra lösningar för skolbyggandet. Författaren, David Simmonds, ordförande i LCA, anför en fempunktsplan för att få en bättre planering för engelska skolor än idag. Simmonds föreslår att (1) staten ger en summa pengar till kommunerna som de själva får råda över och som gäller hela skolverksamheten, till skillnad från idag då staten betalar ut pengarna för olika verksamheter inom skolan. Han föreslår vidare (2) långsiktiga lokala planer för den framtida skolverksamheten där samtliga lokala aktörer samarbetar. Han föreslår att (3) beslutanderätten över nya skolor ska återgå till de lokala aktörerna, vilket var fallet före 2011. Han anser att (4) kommunstyrelsen ska ha inflytande över vilka nya skoltyper som etableras i en kommun och slutligen att (5) kommunstyrelsen ska ha inflytande över besluten om att inrätta friskolor, vilket den inte har idag.

Vad Simmonds menar är att självständig kommunal beslutanderätt och eget ekonomiskt ansvar resulterar i bättre skolor, vilket omfattar såväl skolbyggnader som val av de platser, där de förläggs, vilket i förlängningen betyder möjligt utrymme för skolgårdar. Skolsystemet i England idag är uppsplittrat på staten, kommunen och privata aktörer, vilket han tycker mena är en anledning till att det finns skolor/skolmiljöer och ojämlika skolförhållanden i landet. Vad företrädare för LtL å sin sida framhåller

ler är att det behövs bindande regler om garanterad plats utomhus för skolgårdar för att alla barn ska få tillgång till en utemiljö vid sina skolor:

At the heart of the issue is that at the moment in the UK there is only 'guidance' on the minimum recommended space for outdoor areas. What we have found is that a large proportion of schools (mainly in urban areas) fall well short of this minimum already but because it is not a statutory requirement, it is often overlooked or ignored. We aren't opposed to the idea of setting large sections of land, but only in the places that have an excess – not in areas that are already limited in quality outdoor environments. (ur mail från David Burchett, LtL, 2015-01-23)

En personlig rekommendation från Burchett till beslutsfattare i länder med liknande skolgårdsproblem som i England är att

...set a statutory minimum amount of outside space for learning and play. This way no child will lose their entitlement to a quality environment... (ur samma mail från David Burchett, LtL, 2015-01-23)

Som har framgått är situationen i England komplicerad. Flera olika förhållanden samverkar till att skapa en situation, där skolbarns möjligheter till skolrast utomhus på en skolgård med tillräckligt stora markytor ibland är obefintliga. Samtidigt finns i England en rad starka intresseorganisationer som hävdar barns rätt till skolgårdar och plats utomhus i staden och det finns omfattande dokumentation, som visar att en utemiljö, där barn kan röra sig fritt, är värdefull för dem.

Frankrike

Kommunen äger skolbyggnaderna och skolgårdarna och finansierar kostnaderna för undervisningen på grundskolans lägre nivåer/les écoles élémentaires, men inte lärarlöner, som betalas av staten. Beslut om uppförandet av nya förskolor och låg- och mellanstadieskolor tas av kommunen i samförstånd med "le préfet", ungefär länsstyrelsen. Ansvaret för undervisningen, skolbyggnaderna och skolgårdarna på högstadiet/le collège vilar på "le département". Département motsvarar ungefär vårt begrepp län. För driften, underhållet av byggnaderna och skolgårdarna på gymnasiet/le lycée svarar "la région".

Skolgårdarna ses på alla skolnivåer i Frankrike som en integrerad del av skolverksamheten. Man markerar att skolverksamheten är avskild från den omgivande offentliga miljön genom grindar och höga staket. Skyltar talar om att här finns en skola, vilken typ av skola det är samt skolans namn. På skolbyggnaden vajar ofta den franska flaggan och man återfinner republikens motto: Frihet, Jämlikhet och Broderskap/Liberté, Égalité, Fraternité.

Entrén till och staketet runt förskolan Paul Donnet i Antibes i södra Frankrike.
Foto: Maria Nordström

Ibland finns det anslag om att det är förbjudet att beträda skolans mark, som vid entrén till gymnasiet Le lycée Audiberti i Antibes. Denna skarpa markering mot den omgivande miljön måste förstås mot bakgrund av att det franska skolsystemet historiskt sett starkt har betonat att undervisningen är sekulariserad/laïque, skild från kyrkan, och är självständig i förhållande till annat inflytande från omvärlden, också föräldrarnas. Av tradition har föräldrar, också till barn på förskolan, fått lämna sina barn vid skolgrinden utan att beträda skolans mark men idag låter många rektorer föräldrarna till de yngsta barnen gå in på skolan. Den tydliga gränsdragningen mellan privat och offentlig miljö är allmän i det franska samhället. Skolgårdarnas utformning och storlek är angivna i olika dokument. Rekommendationer om deras storlek finns i dokument publicerade på hemsidan för utbildningsdepartementet/Le Ministère de l'Éducation Nationale, de l'Enseignement Supérieur et de la Recherche.

Foto: Maria Nordström

Skolgårdarnas storlek

En vägledning på hemsidan för Le Ministère de l'Éducation Nationale, som heter Construire des écoles/Bygga skolor, har följande rekommendationer:

Förskolan

Skolgården/ espace de récréation, ibland förkortat la récré, på förskolan bör vara på 400 kvadratmeter för en klass, cirka 25 elever, därutöver 100 kvadratmeter för varje extra klass av förskolebarn. Antal barn per klass i franska skolor är i allmänhet på alla nivåer mellan 20 och 30. De skolor som ingår i ett område som har särskilda behov (zone d'éducation prioritaire), bedömt utifrån olika kriterier som socialgrupper, ekonomi, skolresultat, ska inte ha mer än 25 barn per klass i genomsnitt. Andra skolor kan ha upp till 30.

På förskolans gård ska det finnas en ”préau”, ett särskilt utrymme under tak, som kan användas av skolbarnen på rasterna men också i undervisningen. ”Le préau” bör vara 100-120 kvadratmeter för 1-5 klasser. Är klasserna flera på förskolan, max 8 klasser, bör ”le préau” omfatta 150 kvadratmeter.

Låg- och mellanstadiet och högstadiet

På låg-och mellanstadiet är rekommendationen att skolgården ska vara på 200 kvadratmeter för en klass, för ytterligare varje klass bör den därutöver vara 100 kvadratmeter. ”Le préau” bör omfatta 0.80 – 1 kvadratmeter per elev. Särskilda bestämmelser kan gälla skolor på landsbygden och i storstäderna. När det gäller huvudstaden Paris finns uppgifter om rekommendationer med något lägre utrymmesstandard än generellt i landet. Förutom rekommendationer om byggnaderna, skolgården och ”le préau” finns bestämmelser om ljudnivå och störande ljud, belysning och renhållning.

Skolgården på högstadiet bör vara minst 0,3 kvadratmeter per elev och hela skolgården bör vara på minst 200 kvadratmeter. I övrigt gäller samma rekommendationer som för skolorna på låg- och mellanstadiet. Samtliga angivna mått är rekommendationer med de angivna måtten som riktmärken. Varje kommun beslutar om vilka mått man ska ge sina skolor och skolgårdar.

Den franska skolans estetiska ambitioner

Skolbyggnadens arkitektur har en funktion i utbildningen och sägs utgöra ett pedagogiskt hjälpmedel, som ska stödja och utveckla elevernas konstnärliga sinne. Man uppmuntrar ett estetiskt intresse hos skolbarnen och driver olika arkitekturprojekt. I flera départements finns ett råd, Conseil d’architecture de l’urbanisme et de l’environnement/CAUE, som arbetar med skolor och skolbarn i frågor om den byggda miljöns utformning i de kommuner, där skolorna ligger.

Skolgårdsprojekt

Många skolgårdar är täckta av asfalt. Ibland finns ingen växtlighet, ibland består växtligheten av några höga träd och ibland finns inga lekredskap på skolgårdarna. Skolgårdarna i tät innerstadsmiljö som Paris kan vara mycket små och bestå bara av en asfaltyta. Några sådana skolgårdar uppmärksammades i ett forskningsprojekt, där skolbarn på grundskolor med olika stora skolgårdar, med och utan lekredskap, fick ange hur stressande de upplevde skolrasterna (Bonney & Stromsted 2006). Studien visade att lekredskap på skolgården var viktiga för hur barnen upplevde

dem. Skolbarn på trånga skolgårdar med 3,4 kvadratmeter per barn med lekutrustning uppfattade sina skolgårdar som lika bra som skolbarn på något mindre trånga skolgårdar med 6,3 kvadratmeter per barn men utan någon lekutrustning. Mest stressande skolgårdsmiljöer för Parisbarnen var trånga skolgårdar med 3,2 kvadratmeter per barn utan lekutrustning. En tolkning av detta resultat är att när barn kan rikta sin uppmärksamhet mot lekredskap och kanalisera sitt aktivitetsbehov i en bestämd aktivitet blir de lugnare.

Medlemmar i nationella nätverket L'Association Nationale des Directeurs de l'Éducation des Villes/Andev motsvarande ungefär SKL, har gått samman i ett projekt, där man har arbetat med skolgårdsförbättringar. En stad som har varit aktiv i projektet är Strasbourg. Här bildade man en samarbetsgrupp mellan lärare och ledning på skolorna för att tillsammans med tjänstemän i kommunen utarbeta en vägledning vid skolgårdsuprustningar. Denna vägledning/aménagement des cours de récréation, visar i text och bild hur skolgårdar kan rustas upp på olika sätt för att skolrasten ska ge eleverna både avkoppling och stimulans. Man anger sju målsättningar med arbetet för skolbarnen, nämligen att skolgården ska

1. Erbjudna skolbarnen en paus från arbetet i klassrummet
2. Utveckla skolbarnens motorik och kreativitet
3. Låta skolbarnen ta skolgården i besittning
4. Locka skolbarnen att utforska skolgården med sina sinnen
5. Lära skolbarnen samsas
6. Hjälpa skolbarnen upprätta en relation till miljön
7. Lära skolbarnen bli samhällsmedborgare

Betydelsen för barn att lära sig bli samhällsmedborgare är att de både blir självständiga individer och lär sig samarbeta med andra. Det senare ser man som ett sätt att arbeta mot diskriminering.

Barnvänliga städer/"villes amies des enfants"

Begreppet barnvänliga städer motsvaras på franska av "villes amies des enfants". Städer med denna inriktning ingår i ett nationellt nätverk, "le réseau villes amies des enfants". Både stora städer som Rennes och Nantes i västra Frankrike och små städer som Cholet och la Roche-sur-Yon söder om Paris ingår i nätverket. Dessa städer har medverkat i ett forskningsprogram kallat Cité 6-12: Les enfants de 6 à 12 ans dans leur ville: Pratiques et perceptions des aménagements urbains/Staden 6-12: 6-12 år gamla i staden. Vad de gör och hur de upplever sin stadsmiljö. (Région Pays de Loire 2010)

Barnmiljöprojekt tycks främst ha en social karaktär och vara inriktade på stadsdelar och områden med barn i socialt utsatta grupper. Sådana bostadsområden är ofta mera tätt bebyggda än områden, där andra sociala grupper bor, men tätt boende är inget nytt fenomen i Frankrike. Från stadens och planerarens sida har man upprättat en dialog med stadens barn och utifrån denna har man utformat lekplatser och skolgårdar på ett sätt som står i överensstämmelse med barnens uttryckta önskemål. Detta har exempelvis skett i Cholet, där alla lekplatser och skolgårdar i ett bostadsområde har byggts om i ett samarbetsprojekt mellan eleverna på skolorna i staden och planerare.

Lekplatser i den offentliga miljön

Kommunerna är ansvariga för lekplatserna och deras utrustning ska följa instruktioner från staten. Instruktionerna betonar att all utrustning ska vara säker och lekplatserna ska följa befintligt reglemente. I en aktuell pm från Le Ministère de l'Économie, de l'Industrie et du Numérique/ Finansdepartementet, beskrivs detta reglemente i åtta punkter. Vid anläggandet av en allmän lekplats ska man ta hänsyn till plats, utformning, redskap, säkerhetszoner kring redskapen, markbehandling, sandlådor, vattendammar och möjlighet att sätta upp anslagstavlor.

Här ser man blå markeringar på ytor avsedda för 2 år gamla barn och en gunghäst i grönt, lämplig för 1 år gamla barn. Foto: Maria Nordström

Lekplatserna är tydligt avgränsade mot den omgivande miljön med hjälp av staket och de är stängda med en grind. Vid entrén till en lekplats anger

en skylt att det är en aire de jeux/ lekplats. På skylten kan man läsa vilka åldrar som lekplatsen är avsedd för. Utrustningen på de olika lekplatserna skiftar så att en del har redskap bara för yngre barn och andra redskap också för äldre barn. Åldersangivelserna markeras av olika färger på de lekredskap som finns på lekplatsen; ljusgrönt markerar lekredskap för 1-åringar, blått för 2-åringar och rött för 3-åringar och så vidare. Samma färgmarkeringar gäller alla lekplatser.

Den nya skoldagen

Det förs idag ingen särskild diskussion om förskole- eller skolgårdar i Frankrike. Däremot har man diskuterat hur tiden i skolan bäst bör användas för att eleven ska få så goda skolresultat som möjligt och samtidigt känna välbefinnande och må bra. Regeringen genomförde 2014 Réforme rythmes scolaires/en ny skolreform avseende skoldagens längd och innehåll. Skoldagen har blivit kortare men till skillnad från tidigare går eleverna nu i skolan varje dag och hela dagen. Tidigare var skoldagen från kl. 8.30 till kl 16.30, måndag till och med fredag med undantag för onsdag, då eftermiddagarna var lediga. Denna ledighet var avsedd att kompensera barn för det faktum att ingen religionsundervisning sker i franska skolor.

I den nya reformen beskrivs hur man med stöd av vetenskaplig kunskap har indelat skoldagen så att eleverna får undervisning när de mentalt är som mest alerta, på förmiddagen före lunch och på eftermiddagen efter lunch. Under den övriga tiden i skolan ska eleverna kunna ägna sig åt teater, konst och andra avkopplande aktiviteter som idrott och fysiska aktiviteter. I dessa skolans icke-akademiska verksamheter (activités periscolaires), kan skolorna samarbeta med lokala organisationer men även bjuda in organisationer utifrån och experter av olika slag. I detta sammanhang uppmärksammas skolgården som en resurs men skolgården spelar inte en avgörande roll för dessa aktiviteter, eftersom dessa inte bara består av fysiska aktiviteter.

Skolgårdarnas betydelse – forskares synpunkter

Skolgårdarnas öppettider har delegerats till den lokala nivån och kan nu bestämmas av borgmästaren i den kommun där skolan ligger. Skolgårdarna kan göras tillgängliga för annat än traditionell skolrastverksamhet, exempelvis föreningsverksamhet, om man beslutar detta i kommunen. Skolgårdarna är annars stängda, när skolverksamheten inte är igång. Miljöpsykologen och arkitekten Alain Legendre vid universitetet i Rennes betonar att skolgården inte är och inte ses som en del av det offentliga uterummet i Frankrike och att den i regel fortfarande inte är tillgänglig ef-

ter skoldagens slut. Han menar att denna ordning oftast har fullt stöd av elevernas föräldrar, vilka åberopar säkerheten för barnen. Han nämner att i en internationell jämförelse framkom att franska föräldrar är mindre positiva än föräldrar i andra länder till att deras barn rör sig ute på egen hand.

Etnologen Julie Delalande vid universitetet i Caen har visat att det finns en tydlig diskrepans mellan vuxnas syn på skolgårdens betydelse för skolbarnen och skolbarnens egna uppfattningar (Delalande 2010). Delalande har gjort observations- och intervjustudier av barn i olika åldrar på skolgårdar och jämfört med vad hon har funnit i analyser av texter med vuxnas synpunkter på skolbarns rastaktiviteter i ett historiskt och nutida perspektiv. Det är uppenbart att i samhällets och statens ögon har skolan och skolgården ett uppfostrande syfte. För skolbarnen har rasten betydelse som ett eget socialt universum, där de lär sig av varandra i lek och annan samvaro om förhållningssätt, attityder och kompetenser av olika slag.

Säkerhet

I dokument om storleken på skolgårdar och bestämmelser om deras utrustning och material framhåller man att barnen behöver plats och att det är viktigt att det inte uppkommer konflikter mellan barnen men vad man betonar allra mest är att skolan – liksom kommunen när det gäller lekplatser - garanterar barnens säkerhet. Det franska begreppet *sécurité/säkerhet* tycks dels avse barnens fysiska och mentala hälsa och välbefinnande, dels skolans och vuxenvärldens skydd för dem i en mera allmän bemärkelse. Kanske ska man se den bestämda avskärmningen från den fysiska omgivningen som har beskrivits och visats ovan som ett sätt för skolan att skydda sina elever från eventuella inkräktare utifrån och därmed ett sätt att värna om barnens säkerhet.

Ny stadsplanering ger barn tillgång till platser i staden

I en undersökning, där barn i 9-års åldern i den lilla staden Arpajon utanför Paris tillfrågades om var de leker på sin fritid, fann Legendre (2009) att de flesta leker utomhus i parker och på allmänna platser, vilka inte är särskilt avsedda för barn. Bara ett fåtal barn uppgav att de gick till lekplatser. Detta är troligen ett förhållande som gäller barn i många andra städer och länder. Legendre framhåller att hans undersökning visar att barnens beteenden är andra än vad vuxna föreställer sig och vad de ordnar platser för. Samtidigt som Legendre visar att barn rör sig fritt ute och på egen hand utan att vuxenvärlden alltid tänker på det, sker förändringar

inom fransk stadsplanering som ger barn nya goda sådana möjligheter. Ett intressant exempel på ”barnvänlig” stadsplanering är förändringen av centrala och östra Nice sedan knappt 10 år tillbaka.

Nice, med cirka 350 000 invånare, har haft som ambition att minska genomfartstrafiken i staden av bilar och därför anlagt spårvägslinjer och man har reducerat bilparkeringen på gator och torg. Man har frigjort mark för fotgängare och man skapat och återskapat torg med plats för promenader och utevistelse. Förändringen av torget Place Garibaldi i östra Nice är ett tydligt exempel på denna ambition. Trafiken är reducerad till en långsamt passerande spårvagn och en enda bil- och cykelfil samt en bussfil. Parkeringsplatserna är borta. Här samlas numera dagligen mycket folk för att handla i nyöppnade butiker, besöka caféer och restauranger, delta i möten eller bara vila fötterna på någon av de många bänkar som finns på platsen. Här leker och rör sig många barn i olika åldrar, tillsammans med föräldrar och/eller mor-och farföräldrar och på egen hand.

Promenade de Paillon

Nära Place Garibaldi har ett område, byggt på 1960-talet för biltrafik, bilparkering, busstationer och busscentraler rivits och ersatts med en promenad med mycket grönska bara för gående, ”Promenade de Paillon”. I denna breda gröna Promenade finns gångvägar, parkbänkar, fontäner och flera stora lekplatser liksom stora gräsytor. Barn kan springa fritt och kan på egen hand riskfritt röra sig mellan de olika lekplatserna och föräldrar kan finnas i närheten utan att behöva övervaka sina barn på nära håll. Ett högt diskret staket avgränsar hela parkområdet från gatorna intill.

Promenade de Paillon. Foto: Maria Nordström

Promenade de Paillon används av många grupper av stadsbor och har blivit en samlingsplats vid olika evenemang. Staden själv betecknar platsen som en plats för möten, fest och samvaro/un lieu de convivialité liksom en plats för återhämtning och avkoppling/ un espace de respiration et détente enligt stadens hemsida.

Skolgårdsdebatten gör konflikten tydlig mellan begränsad plats i tät stadsmiljö och barns behov av egen plats utomhus

I Boverkets och Moviums vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö, kallad ”Gör plats för barn och unga”, konstaterar man att ”när lekplatser tas bort, friytor bebyggs och barns transport till fots och per cykel minskar, får skolgården och förskolegården en större betydelse”. Förskole- och skolgårdarnas betydelse är beroende av hur de kan användas av barnen och hur de kan användas beror i sin tur på hur stora de får vara, hur många barn som leker där, var de ligger och vilka andra än barnen som använder dem.

Debatten om skolgården

Den fysiska plats som gården på förskolan och skolan utgör är för sin existens beroende av hur vi värderar denna plats för våra barn. Här utgör diskussionen i England det tydligaste exemplet på att värderingarna inom ett land kan vara mycket olika. Vi har också sett att skolgårdsfrågan knappast alls diskuteras i Frankrike vilket kan tolkas som uttryck för att det finns en samstämmighet bland fransmän om skolgårdens betydelse. Inte heller i Finland tycks det pågå någon debatt kring skolgårdar – de är självklara. Skolgårdstävlingarna, som emellanåt utlyses av staten, tycks närmast fungera som förslag till intresserade enskilda skolor att utveckla sina skolgårdar och vara en fråga för den lokala skolan och föräldrarna till barnen på skolan.

Debatterna om skolor och skolgårdar i dessa länder tycks ske i olika fora. I England tycks marknaden vara det debattforum där man måste vara engagerad och få sin röst hörd; i Frankrike är det staten som sätter agendan, ofta med stöd i forskningen, medan det i Finland tycks vara en fråga för den lokala skolarenan, där staten ibland gör mindre inspel.

I samtliga länder och i Sverige är det kommunerna som fattar beslut om att uppföra skolor och skolgårdar. Staten ger rekommendationer för byggande, underhåll och utrustning av skolbyggnader och skolans fysiska miljö. Genomslagskraften för dessa rekommendationer tycks vara olika. I Frankrike anar man att statens kraft är mycket starkare än i England. I Frankrike finns färre former av skolägande än i England. I Norge och Sverige liksom i Finland har staten varit en stark aktör, medan stiftelser

och fonder också haft stor betydelse för utvecklingen av skolor och skolverksamhet i Danmark.

I Sverige har vi sedan lång tid tillbaka ansett att det till varje skola ska höra en gårdsplan för skolbarnen att använda på sina skolraster. Stillasittandet och den mentala koncentrationen på inläring under lektionerna är krävande för barn och för att de bäst ska kunna ta till sig undervisningen behöver de få möjlighet till raster utomhus mellan lektionerna, tycks man tidigt ha insett. I Sverige fastslog redan på 1600-talet en skolordning skolbarns behov av en skolgård intill skolbyggnaden (Larsson & Norlin 2012).

I mitten och senare delen av 1900-talet startar i Sverige en diskussion om och förändring av skolgårdarna - man talar om skolgården som ”det gränslösa uterummet” (Olsson 1995). Placeringen i Sverige av skolbyggnader och förskolor börjar göras intill eller nära parker och grönområden. Gränserna mellan skolan och omgivningen luckras upp och markeras inte lika tydligt som tidigare. Skolbarnen fick därigenom tillgång till en stor utemiljö.

I den nordiska skolgårdsrapporten från 2004, ”Gode udemiljøer ved nordiske skoler. 16 eksempler fra Danmark, Finland, Norge og Sverige” betonade författarna skolgården och dess omgivning som en mer eller mindre sammanhängande miljö. Man tycks ha uppfattat skolgården som en del av grannskapet och man valde ordet skolgårdsmiljö i stället för skolgård i rapporten. I titeln för sin rapport från samma år ställde Lene Schmidt i Norge frågan om hur vi ska se på skolgården ”- Skolegården, jungel eller lufttegård?” Författaren konstaterar att stora skolgårdar med ett rikt och varierat innehåll stimulerar och utvecklar barn fysiskt, mentalt och socialt, något som forskningen har visat och något som bland annat är en förutsättning för den tidigare nämnda utomhuspedagogiken, som har fått en stark ställning på förskolor och skolor i Norden. År 2004 hade debatten om den nya stadsutvecklingen, där tillgången på mark kom i fokus och konflikten mellan olika markkrav blev uppenbar, ännu inte slagit helt igenom.

Vi kan idag inte lika lätt tala om ”det gränslösa uterummet” som på 1990-talet. I kontrast till utvecklingen av ”gränslösa uterum” har skolgårdslösa skolor och förskolor under senare år i Sverige blivit en realitet. Man åberopar i en svensk kommun med en nu pågående stark förtätning av bebyggelsen brist på mark som förklaring till varför man inte ställer krav på skolgårdar för friskolor exempelvis. Situationen i Norge och Danmark är likartad medan utvecklingen mot skolgårdslösa skolor i England tycks ha gått mycket längre än hos oss i Norden.

Barns lika behov och ojämlika skolgårdssituation

I debatten i England och i Norge påpekar de som tar ställning för barns behov av en skolgård inte bara att barn behöver en skolgård för sina rastaktiviteter utan också att villkoren för barn på olika geografiska platser i landet är mycket olika. Barn i attraktiva områden med stark ekonomisk utveckling och med skolor med högt ”söktryck” har ofta sämre tillgång – eller ingen alls – till en utemiljö för sina raster medan barn i mindre eftersökta skolor kan ha bättre utomhusmiljö vid sina skolor. Hur ska vi hantera denna brist på jämlika förhållanden för barnen, då deras behov av en utemiljö på sina raster är lika stort? Är lösningen en återgång till ett större statligt inflytande över skolgårdsfrågan? Det föreslår en stark lobbyorganisation i England.

Fysisk avgränsning som skydd för barn

Konflikten mellan barns behov av en bra skolgård för sina rastaktiviteter och tät stadsbebyggelse, blir alltmer uppenbar i det pågående stadsbygandet, som ibland inte lämnar någon plats för barn i utemiljön.

I Norge har frågan om avgränsning av miljön på förskolor och skolor tagits upp av bland andra Hanne Wilhjelm, då hon framhåller hur viktigt det är för små barn att ha en plats, som är särskilt anlagd för dem. I Bård Isdahls diskussion om barns plats i den nya täta miljön i norska städer finns betoningen på att värna plats för barn. Avgränsning är viktig och nödvändig. Dock handlar det inte bara om avgränsning av att antal kvadratmeter reserverad mark utan också om markens kvalitet och därför hur man räknar kvadratmeter. Ett exempel från Köpenhamn visade att trots att förskolans utemiljö var betydande arealmässigt sett så användes den del som låg på Damperens takterrasser i mycket mindre utsträckning än den lilla markytan som också tillhörde förskolans utemiljö och som hade en mycket bättre kvalitet.

I Frankrike har avgränsningen av skolgårdar från den omgivande miljön varit ett faktum i och med att skolgården liksom förskolegården är kopplade till skolornas verksamhet och skolgårdsmarken har därför inte ifrågasatts. I den stadsomvandling, som pågår i Nice och som har haft stor betydelse för barns tillgänglighet till staden, har man i parkområdet Promenade de Paillon, som i sin helhet är avgränsat med staket från omgivande gator, gjort flera stora lekplatser. Man har därmed visat att man vill dela den offentliga miljön i staden med barnen.

Referenser

Andreassen Becher, A. & R. Evenstad (2012). **Muligheter og utfordringer mellom materialitet og pedagogisk virksomhet**. I: Rom for barnehage. Flerfaglige perspektiver på barnehagens fysiske miljø, Krogstad, A., Hansen, G.K., Höyland, K. & Th. Moser (red), Bergen.

Attwell K. et al. (2004). **Gode udemiljøer ved nordiske skoler, 16 eksempler fra Danmark, Finland, Norge og Sverige**. By og Byg, SBI-rapport 034, Hörsholm, Danmark.

Bonnefoy, B. & A. Stromsted (2006). **The well-being of children in playground: the impact of density and design**. PP-presentation på konferensen IAPS 19, 11-16 september 2006, Alexandria.

Boverket. (2015) **Gör plats för barn och unga**. Boverkets rapport 2015:8, Karlskrona.

Boverket (2013). **Planera för rörelse – så kan den byggda miljön stimulera till fysisk aktivitet i vardagen, kortskrift**. Boverket, Karlskrona.

Brandi-Hansen, S. (2015). **Arbejdsliv og hverdagsliv i nybyggede og nyrenoverede daginstitutioner**. FOA, Köpenhamn, nätpublikation 2015.

Broberg, A., Kyttä, M. & N. Fagerholm (2013). **Child-friendly urban structures: Bullerby revisited**. I: Journal of Environmental Psychology 35 (2013) 110-120.

Challi, R. (2011). **Når boern sætter sig spor – om rejsen til et bedre boerne- og skolemiljø**. Nordisk projekt. I: LegePladsen, nr. 2, Juni 2011.

Région Pays de la Loire (2010). **Cité 6-12. Les enfants de 6-12 ans dans leur ville: Pratiques et perceptions des aménagements urbains**. Région Pays de la Loire, ESO Espaces et Sociétés U;R 6590, Université de Nantes 2010.

DCUM (2014). **DCUM-vejledning U 7.1 Udendoers opholdsarealer**. DCUM, Köpenhamn, www.dcum.dk

DCUM (2010). **Arbejdet med boernemiljø i dagtilbud – Om krav og muligheder**. DCUM, Köpenhamn.

Delalande, J. (2010). **La socialisation des enfants dans la cour d'école: Une conquête consentie?** I: Enfants et jeunes dans les espaces du quotidien, Danic, I., David. O. & S. Depeau (réd), Presses Universitaires de Rennes.

Department for Education & Education Funding Agency (2014). **Area guidelines for mainstream schools. Building bulletin 103.** Department for Education. Education Funding Agency, www.gov.uk

Department for Education and skills (2006). **School grounds for the future. Designing school grounds. Creating opportunity, releasing potential, achieving excellence.**

Fjørtoft, I., Löfman, O. & A-K. Halvorsen Thorén (2010). **Schoolyard physical activity in 14-year-old adolescents assessed by mobile GPS and heart rate monitoring analysed by GIS.** I: Scandinavian Journal of Public Health, 2010, 38 (suppl 5).

Gill, T. (2010). **Where was your favourite place to play as a child?** I: Children in Europe, no 19/2010. Playing outside: why does it matter? www.childrenineurope.org

Gill, T. (2011a). **Sowing the Seeds: Reconnecting London's children with nature.** London Sustainable Development Commission.

Gill, T. (2011b). **Children and Nature: a quasi-systematic review of the empirical evidence.** London Sustainable Development Commission, 2011.

Gill, T. (2014). **Children and their connection with nature: why is it important and how can it be stimulated?** I: Improving the Quality of Childhood in Europe 2014, volume 5, editors Matthies, M., Pulkkinen, L., Pinto L.M. & Ch. Clouder, Alliance for Childhood, Brussels 2014, www.allianceforchildhood.eu

Greater London Authority (2012). **Shaping neighbourhoods: Play and Informal Recreation. Supplementary planning guidance.** www.london.gov.uk

Guttu, J. & L. Schmidt (2008). **Fortett med vett. Eksempler fra fire norske byer.** Husbanken Region vest, Oslo.

Halvorsen Thorén, A-K., Guttu, J. og J. Pløger (2000). **Kan arealnormer i fysisk planlegging ivareta miljøbetinget livskvalitet?** NIBR prosjektrapport 2000:3.

Halvorsen Thorén, A-K. (2003). **Skolens utearealer - om behovet for arealnormer og Virkemidler**. Statens råd for fysisk aktivitet og ernæring, Sosial – og Helsedirektoratet Oslo IS-1130.

Hansen, M. & Nagböl, S. (2008). **Det ny skoleliv. Om krop, rum, bevægelse og pædagogik**. Århus 2008.

Hart, R. (1978). **Children's Experience of Place. A developmental study**. New York 1978.

Horelli, L. (1994). **Children as urban planners**. I: Architecture and Behaviour, Vol. 10, no. 4, pp. 371-377.

Horelli, Li. (1998). **Creating Child-friendly Environments. Case Studies on Children's Participation in Three European Countries**. I: Childhood 5 (2) 1998.

Hälsodirektoratet (2014). **Miljø og helse i barnehagen. Veileder til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler**. Hälsodirektoratet, Oslo.

Isdahl, B. (2007). **På taket, i gården, i parken. Kvalitetskriterier for uterom i tett by**. Norsk Form og Husbanken, Oslo.

James, L. (2014). **School playground relocated to roof after running foul of Tory rules**. I: Morning Star, August 28, 2014.

Jeved Marianne, kulturminister, (2015). **Ny dansk arkitekturpolitikk**, presentation vid Nordiska ministerrådets konferens i Köpenhamn 2015-03-27.

Karsten, L. (2003). **Family Gentrifiers: Challenging the City as a Place simultaneously to Build a Career and to Raise a Family**. I: Urban Studies 2003, no. 40.

Kommunal-og regiondepartementet (2003). **Stortingsmelding nr. 31 (2002-2003), Storbymeldingen. Om utvikling av storbypolitikk**. Kommunal-og regiondepartementet, Oslo.

Kulturministeriet i Danmark (2014). **Arkitekturpolitikk. Mennesker i centrum 2013/2014:12**. Kulturministeriet, Regeringen, Köpenhamn.

Larsson, A. & B. Norlin (2012). **Den svenska skolgårdens historia” i Vägval i skolans historia**. I: Tidskrift för svensk undervisningshistoria, årgång 12, nr. 2-3.

Learning through Landscapes (2015). **The Basic Needs for School Places Challenge: Guidance for Local Authority teams.** Learning through Landscapes , London.

Legendre, A., Gomez-Herrera, J., Briones-Villegas, D. & J. Hermelin (2014). **Where can I meet my friends. A comparison between French and Mexican children.** Paper presented at 7 Child-in-the-City Conference, Odense, Denmark, September 29–October 1, 2014.

Lester, S. & W. Russell (2008). **Play for a Change. Play, Policy and Practice: a review of contemporary perspectives.** University of Gloucestershire & Play England & National Children's bureau, London.

Local Government Association (2014). **The council role in school place planning. Making sure there are enough schools places locally. Children and young people.** www.local.gov.uk

Louv, R. (2005). **Last Child in the Woods. Saving Our Children From Nature Deficit Disorder.** New York .

Kunnskapsdepartementet. (2014). **Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova).**
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>

Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche (2014). **Guide pratique des rythmes à l'école. Créer les conditions pour la réussite de tous les élèves. Édition 2015/2015.** Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche, Paris.

Moore, R. C. (1986). **Childhood's Domain. Play and place in child development.** New York.

Nilsen, A.H. (2014). **Changes in play area size in kindergartens: tensions in the role of the landscape architect. Endringer av størrelsen på lekeareal i barnehager: interesse motsetninger og landskapsarkitektens rolle. Doktorsavhandling 2014:30.** Norwegian University of Life Sciences, Faculty of Social Sciences, Department of Landscape Architecture and Spatial Planning/NMBU.

Nordström, M. (2012). **Den urbana familjen – barnperspektiv på Västra Hamnen i Malmö.** Movium Magasin 2.

Nordström, M. (2014). **Med eller utan skolgård – gör det någon skillnad? I: Skolans och förskolans utemiljöer. Kunskap och inspiration till**

stöd vid planering av barns utemiljö, red S. de Laval, Skolhusgruppen, Movium & Arkus, Stockholm 2014.

Olsson, T. (1995). **Det gränslösa uterummet**. I: Liber utbildning, Stockholm.

Olsson, T. & A. Lenninger (2015). **Var får barnen plats i den täta staden?** STAD nr. 8, 2015.

Riggio, E. & T. Kibane (2000). **The International Secretariat for Child-friendly Cities: a Global Network for Urban Children**. I: Environment & Urbanization, vol. 12, October 2000.

Sandberg Christensen, Ch. (2007). **Bevaegelse i boernemiljøet – et inspirationsmateriale**. DCUM, Köpenhamn.

Schmidt, L. (2004). **Skolegården, djungel eller luftgård? En studie av nærmiljøanlegg, barn og fysisk aktivitet i skolegården**. NIBR-rapport 2004:1, Oslo.

Ski Kommune (2014). **Rapport. Skolekapasitet i Ski by**. Høringsutkast 29.10.2014. Ski kommune, www.skikommune.no

SOU 2013:35. **Översyn av barnets rättigheter i svensk rätt. SOU 2013:35.**

Wilhjelm, H.(red) (2015). **To år på taket**. Opublicerat manuskript. Arkitektur og designhøgskolan i Oslo

Wilhjelm, H. (2014). **Barnehagen. Hus og hage fra 1630 til 2010**. Gyldendal, Oslo

Hemsidor

www.allianceforchildhood.eu

www.andev.fr

www.antibes.fr

www.borger.dk/Sider/regler-for-dagtilbud.aspx Lagen om förskolor

http://cache.media.eduscol.education.fr/file/ecole/19/8/GUIDE_MATERNELLE_270198.pdf

www.childfriendlycities.eu

www.childrenineurope.org

www.cite6-12.univ-nantes.fr

www.dac.dk

www.dcum.dk

<http://dcum.dk/boernemiljoe/leksikon-udemiljoe>

<http://doga.no/emne/Barnetråkk>

www.economie.gouv.fr/dgccrf/Amenagement-d-une-aire-collective-de-jeux

www.education.gouv.fr

www.emu.dk

<http://eparticipation.eu/2012/10/the-local-democracy-unit-of-tampere/>

www.eva.dk

www.fieldsintrust.org/uk

www.gov.uk/government/organisations/departmentforeducation

www.gov.uk/government/organisations/natural-england

<https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/419/Miljo-og-helse-i-barnehagen-Veileder-til-forskrift-om-milj%C3%B8rettet-helsevern-i-barnehager-og-skoler-IS-2072.pdf>

www.kobenhavn.dk

www.kompan.dk

www.kum.dk

www.kultgeog.uu/bub

www.ltl.org.uk

www.maif.fr/content/pdf/enseignants/vos-responsabilites/fiches-pratiques/securite-locaux/maif-fiche-3-10.pdf

www.naturalchildhood.co.uk

www.nibr.no

www.nice.fr

www.nice.fr/parcs-et-jardins/la-promenade-du-paillon

www.odense.dk

www.oph.fi

www.outdoorplayandlearning.org.uk

www.orestad.dk/orestad-bo/skoler/orestad-skole.aspx

http://pedagogie.actoulouse.fr/lotec/spip/eps46/IMG/cour_preau.pdf

www.playengland.org.uk

<http://projectwildthing.com/thewildnetwork>

www.regjeringen.no/nb/dokumenter/dep/kmd/rundskriv/2008/t-2-08/veiledning-til-rikspolitiske-retningslin/id516965/

www.robinsdesvilles.org/spip.php?rubrique7

www.robinsdesvilles.org/spip.php?rubrique9

www.sortland.kommune.no/Handlers/fh.ashx?MIId1=10042&FilId=8416

www.teachers.org.uk

<https://unicef.se>

www.udir.no

www.uvm.dk

www.wandsworth.gov.uk/info/200440/better_schools_more_choice/1343/better_schools_more_choice

Bilaga - Skolsystem

Danmark

Skolplikt från 6 år - 16 år

Förskola/Dagtilbud för barn från 26 veckors ålder

Grundskola/ Folkeskole för 6 - 15 år gamla barn

Grundskola/Frie grundskoler & private grundskoler

Gymnasium/Ungdomsuddannelse för 15 - 19 år gamla barn

Skolformer/ägandeförhållanden

Kommunala skolor och friskolor/ privatskolor

Norge

Skolplikt från år 6 - 16 år

Förskola/Barnehage för 1 - 5 år gamla barn

Grundskola

Låg- och mellanstadium/ Barnetrinnet, årskurs 1 – 7, för 6 – 13 år gamla barn

Högstadium/Ungdomstrinnet, årskurs 8 -10, för barn 14 -16 år gamla barn

Gymnasium/Videregående opplæring för 16 - 19 år gamla barn

Skolformer/ägandeförhållanden

Kommunala skolor och friskolor

Finland

Skolplikt från år 7 - 17 år

Förskola/Esikoulu för 2 - 6 år gamla barn

Grundskola/Peruskoulu för 7 -15 år gamla barn

Gymnasium/Lukio för 15 - 19 år gamla barn

Skolformer/ägandeförhållanden: Kommunala skolor, privata skolor och statliga läroanstaler.

England

Skolplikt/Compulsory education för barn 5 – 18 år gamla

Förskola/Nursery and Infant school för 3 - 5 år gamla barn

Lågstadium/Primary school/First-School för 5 - 9 år gamla barn

Högstadium/Middle School för 9 - 13 år gamla barn

Gymnasium/Secondary School för 13 - 16 år gamla barn

Skolformer/ägandeförhållanden

Kommunala skolor, privata skolor, friskolor, oberoende skolor, akademier och home education.

Frankrike

Skolplikt 6 - 16 år

Förskolan/École maternelle för 2/3 - 5 år gamla barn

Låg- och mellanstadiet/Écoles élémentaires för 6 - 11 år gamla barn

Högstadiet/Le collège för 12 - 16 år gamla barn

Gymnasiet/Le lycée för 15 - 18 år gamla barn

Skolformer/ägandeförhållanden

Kommunala skolor och privata skolor.